

Beelden afkomstig uit 'Het unieke memorieboek van Marina van Nesse', Bewerking NRC

Je kunt op NRC rekenen voor betrouwbare informatie, duiding en analyse

Lees of luister, digitaal of op papier

IK WORD ABONNEE

N.B. Het kan zijn dat elementen ontbreken aan deze printversie.

Luister naar
08:12

Een supervondst over een vrouw uit de 'Quote 500 van de Gouden Eeuw'

Maria van Nesse is al ruim 350 jaar dood en er was weinig over haar bekend. Totdat in een archief een manuscript van haar werd gevonden. Nu is ze „dé vrouw uit de zeventiende eeuw over wie we het meest weten”.

✎ **Bart Funnekotter** ⌚ 8 november 2022 ⌚ Leestijd 5 minuten

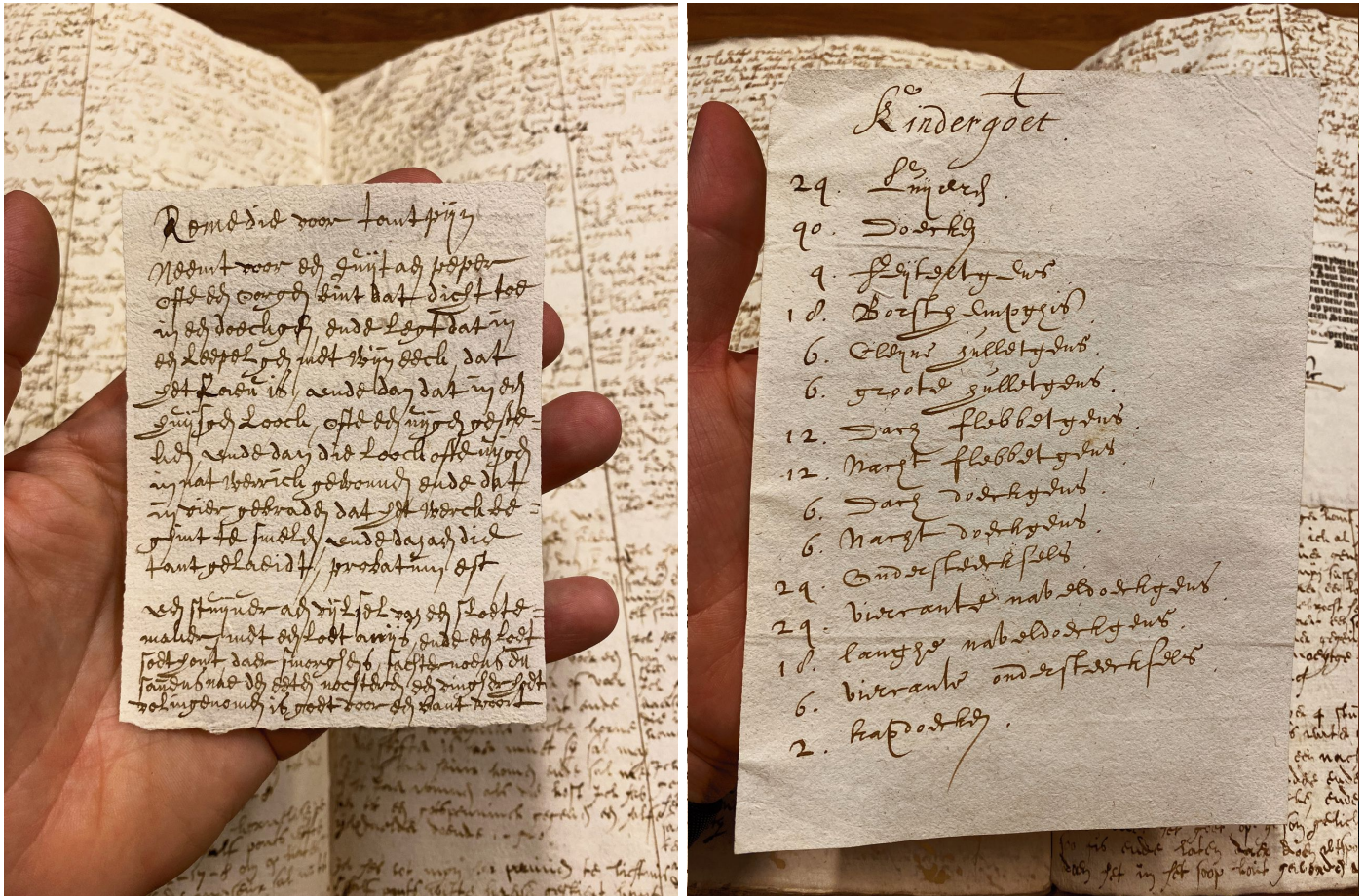
Maria van Nesse was dood. Vergeten, al meer dan 350 jaar verdwenen in de nevelen der tijd. Tot 2019. Toen deed onderzoeker Robbert Jan van der Maal een bijzondere ontdekking in een Belgisch familiearchief. Tussen de paperassen trof hij een stoffig manuscript aan van ruim tweehonderd pagina's. Het bleek afkomstig van ene Maria van Nesse, een vrouw die tussen 1588 en 1650 in Alkmaar had geleefd. Deze woensdag wordt een boek over dit manuscript gepubliceerd en is Maria van Nesse in één klap „dé vrouw uit de zeventiende eeuw over wie we het meest weten én de best gedocumenteerde kunstkoper uit deze tijd”.

Dat zegt Judith Noorman, kunsthistoricus aan de Universiteit van Amsterdam. Ze is gespecialiseerd in de rol die vrouwen speelden op de kunstmarkt in de Gouden Eeuw en bezorgde samen met Van der Maal het boek over Van Nesses geschriften. „Dit is een supervondst. Het is ongelooflijk dat je in de 21ste eeuw zo'n gedetailleerde bron ontdekt over een tijd die al zo intensief is bestudeerd. Maria van Nesse komt in één keer de toptien binnen van mensen uit de Gouden Eeuw van wie we het dagelijks leven het best kunnen reconstrueren. De overige negen zijn mannen.”

Juwelen

Maria van Nesse was niet zomaar een vrouw. Ze was alleenstaand, katholiek en zeer vermogend - een voor deze tijd vrij ongewone combinatie. Bij haar dood in 1650 werd haar vermogen vastgesteld op 77.007 gulden, het equivalent van zo'n 800.000 euro. En daar waren kasgeld, verstrekte leningen en de waarde van haar juwelen niet bij inbegrepen. Maria's zwager Jacob Nobel, die was getrouwd met haar zusje Adriana,

zou op plek 37 in de lijst van de rijkste Nederlanders van de Gouden Eeuw moeten staan, met een vermogen van ruim 800.000 gulden. Ze hoorde dus bij een heuse Quote 500-familie.

(L) **Een middel tegen tandpijn.** Op twee derde staat 'probatum est': geprobeerd en in orde.

(R) **Een lijstje met 'kindergoed'.** Van Nesse stak regelmatig een kind in de kleren, zoals ze het noemde. Naast 29 luiers waren er 90 doeken nodig, 18 borsthemdjes, 6 kleine en 6 grote mutsjes, 9 morslapjes en meer.

„Maria was onderdeel van de *one percent* van haar tijd”, beaamt Noorman. „Ze bezat grond die ze verpachtte en vastgoed dat ze verhuurde en verkocht. Dat ze van 1623 tot 1644 haar uitgaven op schrift vastlegde, was dus niet omdat ze moeite had de eindjes aan elkaar te knopen.”

Van Nesses financiële boekhouding is de kern van het manuscript. Het gaat daarbij om allerlei uitgaven, van de dagelijkse boodschappen tot de aanschaf van een altaar voor de kerk. Ze noteerde echter ook andere zaken: recepten voor gerechten en geneesmiddelen, een losse opmerking over een leuk spreekwoord of aantekeningen over zichzelf en haar familie. Noorman: „Die laatste categorie is zeldzaam. Daarom noemen we dit ook geen dagboek. Een puur kasboek is het echter ook niet, dus kwamen we uit bij de term memorieboek, een term die Maria en haar zus ook

gebruiken. Ze schreef de dingen op die ze zich later wilde kunnen herinneren. Dat kon het loon van een dienstmeid zijn, maar ook een middeltje tegen tandpijn.”

Niet getrouwd

Van Nesse woonde in een prachtig pand aan de Langestraat in Alkmaar – in haar eentje, behoudens het inwonend personeel. „We kunnen niet met zekerheid zeggen waarom ze niet trouwde, maar ik denk dat het om religieuze reden was”, zegt Noorman. „Maria had een haarstukje – gemaakt van het haar van haar zus – en ze droeg een bril, dus misschien was ze niet heel aantrekkelijk. Maar met een vermogen als het hare had ze vast en zeker een man kunnen vinden. De keus om vrijgezel te blijven, was dus bewust en alleen mogelijk omdat ze zeer rijk was. Ze was een geestelijke maagd. Non kon je niet worden in de Republiek, want katholieken werden onderdrukt, maar op deze manier was het toch mogelijk voor een vrouw om zich aan het geloof te wijden.”

- (L) **Adriana van Nesse**, het zusje van Maria, van wie zelf geen portret is overgeleverd.
(R) **De Langestraat in Alkmaar**. Maria van Nesse woonde in het huis helemaal links.

Naast de familieleden met wie ze intensief omging - haar broer woonde met zijn gezin twee deuren verderop - was er nog een belangrijke man in Van Nesses leven: pastoor Johannes Kater. Hij werd in 1639 haar biechtvader en vanaf dat moment brak voor haar een periode van diepe spiritualiteit aan. „Ze werd toen een belangrijke mecenas van zijn Laurentiuskerk”, zegt Noorman. „In haar boekhouding schieten de uitgaven voor religieuze zaken de lucht in.”

Zou er meer aan de hand zijn geweest tussen de rijke dame en haar zielzorger?

Noorman: „Tja, waren er ook amoureuze gevoelens? Het zou zomaar kunnen, maar de bron zegt er niks over. Als historicus kan ik op die vraag dus geen antwoord geven.”

Noorman heeft in de drie jaar dat ze met Van Nesse bezig was wel een band opgebouwd met haar onderzoeksobject, zegt ze. „Op een gegeven moment overlijden haar broer en haar neefje, wellicht aan de pest. Maria neemt haar nichtje in huis en laat cadeautjes uit Amsterdam komen om haar op te vrolijken. Toen ik die passage had gelezen, ben ik wel even een blokje omgegaan. Je leeft dan toch met iemand mee.”

Goudomrand

De term Gouden Eeuw is de laatste tijd bij sommige historici en musea omstreden geraakt, omdat dit tijdvak lang niet voor iedereen goudomrand was. Het leven van gewone boeren en handwerkers was niet bepaald schitterend, om over het leed van slaven nog maar te zwijgen. Maria van Nesse

hoorde duidelijk bij de groep Nederlanders voor wie de zeventiende eeuw wel een Gouden Eeuw was, al werd ze als katholiek gediscrimineerd. Toch biedt haar memorieboek ook zicht op het bestaan van de gewone man en vrouw in deze tijd, zegt Noorman. „Wat dat betreft draagt de publicatie van ons boek en de online publicatie van het manuscript, verzorgd door vrijwilligers van Regionaal Archief Alkmaar, zeker bij aan een inclusieve geschiedschrijving van de Gouden Eeuw.”

Pastoor Johannes Kater werd in 1639 de biechtvader van Maria van Nesse. Zij gaf daarna veel geld aan zijn kerk.

Lees ook:

Waarom deze historicus de term 'Gouden Eeuw' niet laat vallen

Van Nesse noteerde namelijk álles. Zoals over die ene keer dat ze de zoon van de slotenmaker een koek gaf omdat hij na werktijd was langsgeslagen om een klusje te doen. Of over die ruzie met een dienstmeisje dat vond dat haar werkgever te streng was. Noorman: „Zij had gezegd: ik kán gewoon niet aan uw eisen voldoen, dus ik stop ermee. De volgende dag was ze terug, gestuurd door haar moeder. Het gezin kon de inkomsten niet missen. Je ziet in de boekhouding wel dat haar loon omhoog is gegaan na deze aanvaring, dus de meid had toch een succesje geboekt.”

Vaatjes bier, halve ossen en kunst

Maria van Nesse kocht enorm veel kunst. Naast babykleertjes, vaatjes bier, rokken en halve ossen staan er maar liefst 89 schilderijen in haar memorieboek. „Ze waren niet van de grote kunstenaars van die tijd”, weet Noorman, „maar wel de topdrie van de lokale schilders. Helaas is de verzameling helemaal uit elkaar gevallen en weten we anno 2022 van geen enkel schilderij zeker dat het van haar is geweest. Je leest in haar aantekeningen gelukkig wel aardige dingen over haar smaak en opdrachtgeverschap, zoals over een schilderij waarop ze zichzelf als Maria Magdalena had laten afbeelden.”

Het viel Noorman op hoe gewoon het voor Van Nesse kennelijk was om schilderijen te kopen. „Tegenwoordig is kunst iets heel bijzonders, dat buiten het gewone leven staat. Zeker als het om dure kunst gaat. Maar voor Maria was kunst onderdeel van de dagelijkse consumptie. Ze nam een dienstmeisje aan, kocht een emmer - en een schilderij.”

Van Maria van Nesse zelf is geen portret overgeleverd, zoals dat wel bestaat van haar moeder, zus en zwager. Noorman: „Aan de ene kant is dat jammer, want ik ben natuurlijk benieuwd hoe ze eruit zag. Maar aan de andere kant is het ook wel mooi. Je wordt gedwongen om je in de tekst te verdiepen en zo je eigen beeld van haar te scheppen.”

Judith Noorman en Robbert Jan van der Maal:

Het unieke memorieboek van Maria van Nesse
1588-1650. Amsterdam University Press. 328
blz. €34,99

Aanbidding door de herders, van

Zacharias Paulusz, een schilderij dat
misschien van Van Nesse is geweest.

Op 26 november opent de tentoonstelling 'Rijk & onafhankelijk. Maria van Nesse (1588-1650)' in Stedelijk Museum Alkmaar.